

ביאורים

מניין הגיע הרעיון הזה לבחור עבודה שעליה לא נצטוו במפורש? ריה"ל מלמד שהרעיון נבע מהימצאותם של חלקים בעם שהאמינו בקסמים ובקמעות, שהיו מקובלים מאוד במצרים. את מעשיהם מדמה ריה"ל למעשיו של אותו טיפוש שנכנס לבית המרקחת ומנסה לרקוח תרופות על פי אומד הדעת ולא על פי הדרכה מדויקת. חלקים אלה בעם שכנעו שזהו המעשה שאותו יש לעשות.

אך מדוע הסכים אהרן לשתף פעולה עם אותם חלקים בעם? ריה"ל מסביר שכוונתו של אהרן הייתה לחשוף את הגרעין המקולקל שהיה קיים בעם ועל ידי חשיפה זו, להבדיל אותו מיתיר העם. זוהי הוכחה נוספת לכך שבקרב אנשי הסגולה נשארה המעלה גם כאשר נראה שהם מסייעים במעשה שלילי. החטא אפוא נשאר במסגרת המצומצמת של החלקים החלשים בעם, ויתרה מזו - מעשיו של אהרן חידדו את נקודת ההבדל בין הגרעין הבריא בעם לבין הגרעין השלילי. לסיכום, מסביר ריה"ל שהריחוק שלנו מן המעשה הזה נובע מהריחוק התרבותי, מהזמן ומהתקופה שבהם האירוע התרחש. כיום למשל, מקובל שבבתי כנסת ישנו ארון קודש ועליו רקומות תמונות שונות. אין מי שמעלה על דעתו שתמונות אלה או כל עיצוב אחר בבית הכנסת הוא סוג של עבודה זרה. מציאות זו מקובלת ולכן איננו רואה בה סוג של איסור. ריה"ל מדמה את העגל למציאות הבמות שרווחה בימי הבית הראשון. הבמות נאסרו בעיקר בגלל שהן מיעטו את כבודו של בית המקדש, ולא בגלל שעבדו בהן אליילים. לסיים מציין החבר שגם לאחר החטא, המשיכה ההשגחה האלוהית להעניק לעם ישראל את המן, עמוד הענן ועמוד האש וכן המשיכה הנבואה לחול בהם. ראיות אלה מוכיחות שלמרות חומרת המעשה ופחיתותו, לא נפגע הגרעין הפנימי - הסגולי של העם. בזכות הגרעין הזה המשיך היחס האלוהי להתמיד ולהתגלות בעם. זוהי ראה נוספת לסגולת העם. סגולה שאיננה מסתלקת גם לאחר נפילות קשות.

הרחבות

1. חטא העגל

ולא היה אותו העוון יציאה מכלל עבודת מי שהוציאם ממצרים. ריה"ל מנסה לצמצם את חומרת חטא העגל בהסבירו שהוא לא היה חטא של עבודה זרה אלא עבירה על הציווי 'לא תעשה לך פסל'. כך גם מסביר הריב"ש (רבנו יוסף בכור שור) בפירושו לתורה: "לא נתכוונו לע"ז ונתנינו הטעם מוכיח, דקאמרי כי זה משה האיש אלמא דבמקום משה רצו להעמידו" [שמות לב, א].

אך ישנו כיוון אחר המסביר שאכן היה כאן חטא של עבודה זרה. ראשית, נראה שזה פשט הפסוק: "וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב" [תהילים קו, כ] (אך עיין בריב"ש שמשביר פסוק זה לשיטתו). כן משמע מדברי הגמרא במסכת עבודה זרה [דף גג]: "אלא מדפלחו ישראל לעגל גלו אדעתייהו דניחא להו בעבודת כוכבים", "אלה אלהיך ישראל מלמד שאינו לאלוהות הרבה".

דרשה זו האחרונה מביא רש"י על התורה, ומוסיף: "עתה צריכים אנו לאלוהות אשר ילכו לפנינו" [שמות לב, א ד"ה 'אשר העלנו'] (ועיין ברא"ם המסביר כוונת רש"י שרצו מנהיג כמשה ובדומה לשיטה הראשונה, אך חלק עליו הצידה לדרך, ר' יששכר בער איילבורג, המסביר שלא ניתן לומר זאת ברש"י. על פי נחמה ליבוביץ').

שאלות לדיון

לפי דברי החבר, אהרון עזר ביצירת העגל כיון שרצה לחשוף את כוונתם. האם המטרה מקדשת את האמצעים?

לפי דברי החבר, אם היינו חיים בזמן מתן תורה - חטא העגל לא היה נראה לנו חמור כל כך. מה המשמעות של דברי הלל: "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו" [אבות ב, ד]? לפי דבריו, מהי ההתייחסות הנכונה לחבר?

והחטאם היה בעשית צורה אשר נאסרה עליהם, ושיחסו ענין אלהי לדבר שעשו בידיהם ובבחינתם מבלי צווי ה'. והתנצלותם בזה, מה שקדם מהמחלוקת שנפלה ביניהם, ושללא הגיעו עובדיו אלא לכשלת אלפים מפלל שש מאות אלף. אבל התנצלות יחידי הסגולה שסיעו בעשיתו, שהיה זה לכונה, אולי למען יבחן המורה מן המאמין, כדי שיהרג המורה העובד את העגל. והיתה בזה עליהם בקרת, מפני שהוציאו המרי מן הפח והמצפון אל גבול המעשה. ולא היה אותו העוון יציאה מכלל עבודת מי שהוציאם ממצרים, אבל עברו על קצת מצוותיו, שהוא יתעלה הזהיר מן הצורות, והם עשו להם צורה. והיה להם להמתין, ולא לבדות לעצמם סמל דבר שיפנו אליו, ומזבח וקרבתות. והיה זה מעצת מי שהיה ביניהם מן האצטגנינים ובעלי הטלסמאות, חשבו שמעשיהם ההקשיים יתקברו לפעשים האמיתיים, והיתה דרפם בזה דרך הפסיל אשר הזכירוהו, שנקנס לאוצר התרופות, והמית האנשים אשר היו מקבלי תועלת מן לפניו כו. עם שלא היתה פגנת העם לצאת מעבודת ה', אדרבה, חשבו שהם משתדלים בעבודה, ועל פניו אל אהרן. והתפון אהרן לגלות סודם, ולפיכך סיע בעשיתו, והיתה עליו הקפדה לפי שהוציא מרים מן הפח אל הפעל. וזה הספור מבהיל ומגנה אצלנו, מפני שכבר הסתלקו הצורות הנעבדות מרב האמות בזמננו זה, והיה קל בעת ההיא, מפני שכל האמות היו עושות להן צורות.

ואלו היה חטאם שהיו עושים להם בית מסים בבחינתם לעבודה, והיו פונים אליו ומקריבים בו ומגדלים אותו, לא היה הדבר חמור בעינינו, בגלל מה שאנחנו נוהגים בו היום מעשות לנו בתים בבחינתנו וגדלנו אותם והתברכנו בהם, ויש שאנו אומרים שה' שוכן בהם ומלאכיו מקיפים אותם. ולוא הצרך לחביר קהלנו היה זה מגנה, כמו שהיה בימי מלכותנו, שגנו את האנשים המשתדלים לעשות להם בתים לעבודה הנקראים במות, והיו חסידי המלכים הורסים אותם, כדי שלא ירומם אלא הבית אשר בו ה' והתכונה אשר הוא מצוה בה. ולא ימצא גנאי בצורות אשר צוה הוא בהן, כפרובים. ועם זה, הרי כבר חל הענש בו ביום באלה אשר עבדו את העגל, ונהרגו, והיה כל מספרם כשלת אלפים מפלל שש מאות אלף.

ולא פסק המון לרדת למזונם, והענו לסוכך עליהם, ועמוד האש להנחותם, והנבואה רוחת ומתוספת בהם, ולא סלק מהם דבר ממה שנתן להם, מלבד הלוואות אשר שברם משה, ואחר כן התפלל שיחלפו להם, וחלפו להם, וכפר להם אותו העוון.

השכינה בישראל
אחר החטא

מה שקדם - מה שנתבאר לעיל. **יחידי הסגולה** - אהרן הכהן. **שמעשיהם ההקשיים** - המעשים שחידשו מסבתם. **הצורות הנעבדות** - הפסלים. **מעשות לנו בתים** - בניית בתי כנסת. **מלכותנו** - תקופת המלכים, ימי בית ראשון.